

М.В. Ніколаюк. Роль християнства в освіті і вихованні школярів в німецьких колоніях на Волині другої половини XIX – початку XX ст.

УДК 37.013.46(477.42):(430)

М.В. Ніколаюк,
аспірант
(Житомирський педуніверситет)

РОЛЬ ХРИСТІАНСТВА В ОСВІТІ І ВИХОВАННІ ШКОЛЯРІВ В НІМЕЦЬКИХ КОЛОНІЯХ НА ВОЛИНІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX – ПОЧАТКУ XX СТ.

В статті висвітлюється християнський аспект освіти і виховання дітей німецьких колоністів на Волині як одна із сторін виховання особистості.

Метою даної статті є дослідити місце і значення християнства в освіті і вихованні в школах німецьких колоністів другої половини XIX – початку XX ст.. По темі дослідження уже з'явився ряд праць, в яких (побіжно) аналізуються ті чи інші аспекти проблеми. Перш за все, потрібно відзначити монографію Кулініча І.М. і Кривця Н.В. "Нариси з історії німецьких колоній в Україні" (Київ, 1997) та монографію волинського німця Арндта Н. "Die Deutschen in Wollhynien. Ein kulturhistorischer Überblick" (1994), які розглядають проблему німецьких колоністів в загально-історичному ракурсі. В 1998 р. Костюк М. П., а в 2002 р. Суліменко О. Г. захистили кандидатські дисертації, в яких торкаються не лише життя, побуту і трудової діяльності волинських німців, але й їх культури, освіти тощо. Однак ці та деякі інші дослідники хоча й порушують проблеми німецького шкільництва, але розглядають їх дуже лаконічно і в загально-історичному плані. Найближче торкаються суті проблеми окремі статті Костюка М.П., Надольської В.В. та Суліменко О.Г.. Проте, вони теж не дають цільного враження про німецьке шкільництво того періоду.

В середині XIX ст., особливо після скасування кріпацтва, приток іноземців до Росії значно посилювався. Це сприяло інтенсивній колонізації німцями Волині, що була на той час однією з найменш заселених територій Російської Імперії. На рубежі XIX-XX ст. на Волині вже проживало близько 200 тисяч німецьких колоністів, діяло 837 німецьких шкіл, в яких налічувалося майже 13 тисяч учнів. "Ці школи розвивали та зміцнювали в усіх напрямках, - згадує волинський німець Еміль І. Роледер. - Вони служили точкою опору кожного об'єднання і робили з нас те, чим ми мали бути: духовними стовпами віри. Без них ми, поселенці - емігранти, під впливом обставин були б приречені на асиміляцію серед народів Російської імперії." [7,32]

Перші споруди, що будувалися колоністами, були, звичайно, школи та церкви. Віра в Бога завжди відігравала керівну роль не лише у духовному, але й у повсякденному житті німецьких колоністів. Це мало велике значення для розвитку шкільної справи на місцях поселень. Саме тому форму і зміст навчання до певної міри визначала конфесійна приналежність до тієї чи іншої протестантської течії. Релігійний характер і специфіка освіти змушували осілих німців ретельно опікуватися шкільною справою. Нерідко школи будувалися навіть раніше кірх (церков) і молитовних будинків. Поселенці наймали вчителя, створювали для нього побутові умови, а власники землі надавали колоністам деякі пільги щодо оподаткування шкільної території. В таких школах при розв'язанні освітніх завдань закладалися основи християнського світогляду і національної свідомості.

Перебуваючи в етнічно чужому оточенні, волинські школи німецьких колоністів були й оберегами їхньої національної самобутності: рідної мови, звичаїв і традицій, німецької ментальності і духу германізму. Загальну філософію освіти і виховання у німецьких школах визначали християнські засади. Параметри філософії освіти і виховання, в основному, розглядалися в п'яти специфічних сферах: ціль освіти, особи, що дають освіту, учень, навчальний план або зміст та навчання.

1. Філософія мети освіти.

Її можна поділити на дві специфічні мети:

а) Мета освіти – вчити учнів тому, хто вони є та ким їм визначено бути згідно з планом Бога. Усі люди, як носії Божого образу, повинні бути такими, як його син [Бут. 1:26-27; Рим. 8:29].

Люди можуть дізнатись, ким вони повинні бути, лише пізнаючи Бога, і знати, що є добро і правда лише у спілкуванні з ним. [Дії 17:28].

Цінність та сенс життя – не те, що привласнюється, а те, що приймається і проявляється у житті в правильних взаємостосунках із Богом, іншими людьми та із самим собою. Особистість Ісуса Христа, як кінцеве відкриття того, ким є Бог [Євр. 1:1-3], як і удосконалення людської природи, повинно бути центральним пунктом будь-якого виховання, відкидаючи всілякі антропоцентричні концепції.

б) Мета освіти – забезпечити учнів потрібним запасом знань. Знання – це здобуття істини про реальний світ, що стає можливим тому, що ми маємо образ Бога. Наука і технології – наше право та обов'язок. Освіта – ніщо інше, як виконання повеління Бога [Бут. 1:27-28]. Святий Дух, працюючи у віруючих, дає їм можливість пізнавати творіння, включаючи самих себе [Рим. 12:2].

Мета здобуття знань – моральне зростання, стати подібним до Христа [Еф. 4:11-13], пізнавати соціальні та індивідуальні чинники моральної та естетичної поведінки [Кол. 2:18].

Також важливе значення надається знанням та навичкам. Але учні повинні розуміти, що ці цілі мають сенс лише в більш широких рамках. Ціль таких знань – покращити політичну стабільність та етику в суспільстві, як і свою особисту святість, що можна узагальнити в ідеї прославлення Бога [Кор.10:31].

2. Філософія особистостей, що дають освіту.

З тих пір, як Мойсей вивів дітей Ізраїля із Єгипту, освіта дітей була обов'язком їх батьків. [Втор. 6:6-7]. До того, як дитина досягає шкільного віку, батьки впливають на розвиток мови, забезпечують базу загальних

знань, допомагають розвитку мислення, встановлюють основні навички, передають конкретну систему цінностей.

У той же час, добре видно розуміння важливості вчителів, що розглядається на прикладі синагог у Старому Заповіті. Згодом батьки передають свою відповідальність вчителям, але тільки у справжньому партнерстві сім'ї та школи можна чекати гарних результатів освіти.

3. Філософія учня.

Німці – вихователі розглядали учня, як особистість. По-перше, учні здатні пізнавати та розуміти фізичну реальність, контролювати її. По-друге, вони здатні оцінювати, робити висновки про моральність вчинків.

4. Філософія змісту освіти.

1. Ми нічого не знаємо точно, поки не пізнаємо Бога.
  2. Ми пізнаємо Бога через Біблію.
  3. Ми пізнаємо Бога через його дії.
  4. Творіння означає, що існує об'єктивна реальність.
- Ми – люди, тому наше знання є суб'єктивним і воно може бути помилковим

5. Філософія навчання.

- Є три висновки німецьких педагогів початку XX століття, щодо цілі, учня та змісту процесу навчання.
5. Об'єктивний зміст істини веде нас до об'єктивного методу навчання.
  6. Те, що учні – особистості, потребує особистостого підходу до навчання.
  7. Мета бути подібним до образу Ісуса Христа фокусує процес навчання на оцінюванні. [8,64]

Взагалі, протестантів серед німців було набагато більше, ніж католиків. Але були й ті, що зберегли вірність папським канонам, хоч їх було і небагато. В католицьких та лютеранських школах вивчалися латинська та німецька мови, письмо, рахунок, проводилися уроки з музики, співів, учні отримували знання з географії та історії, обов'язковим також було вивчення російської мови.

Кожна лютеранська церква мала власну парафіяльну школу, яка, разом із церквою, належала до певного об'єднання лютеран. В них німецькі діти отримували восьмирічну початкову освіту. В кожній зі шкіл було від двох до чотирьох викладачів – пасторів та "особих" світських наставників. Один з пасторів очолював церковне служіння та викладав Закон Божий та біблійні дисципліни, інший допомагав світським викладачам. При школах також були досить змістовні бібліотеки, що значно допомагало збагатити та урізноманітнити навчальний процес. Подібна система освіти була створена і баптистами

Церковні общини, що очолювалися старійшинами, будували та утримували як церкви, так і школи. На їх утримання надходили пожертви, кошти з заповітів, а також десятини від членів церков, що й у наш час є невід'ємною частиною служіння християн-протестантів. Як і в сучасних церквах католицького та протестантського віросповідання, так і раніше не було достатньо коштів на утримання та забезпечення шкіл, тому дуже часто вони фінансувалися зарубіжними братами по вірі.

У німецьких школах навчалися не тільки представники іноземного віросповідання. З кінця 1690-х рр. уряд Петра I почав навчати в німецьких школах дітей дворян (серед них навіть були представники таких видатних російських династій, як Голіцини та Долгорукі), що збагатило не тільки інтелектуальні здібності слов'янської еліти, але й наповнило тогочасну мораль новим духом християнської доброчинності та честі. [7,77]. У XIX ст. навчання в німецьких школах стало можливим для більш широких кіл населення. Багато місцевого населення, в основному представники середнього класу, не маючи змоги навчати своїх дітей у гімназіях і реальних училищах, віддавали їх у протестантські та іноді в католицькі школи, де плата за навчання була досить невеликою. Так, наприклад, у 1909 році у лютеранських школах для тих, хто не був членом об'єднання лютеран Волині, навчання коштувало 10 карбованців на місяць. Із української та російської частини населення у німецьких школах навчалися діти головним чином дрібних поміщиків та буржуазії, ремісників, медиків та військових.

Потрібно зауважити, що учні, які навчалися у школах громад іншого віросповідання, не відвідували уроків Закону Божого, а займалися у власних духовних наставників. Батьки уважно слідкували за діями вчителів таких шкіл, особливо духовних осіб, тому, що шкільне навчання давало широкі можливості для прозелітизму (схилення до іншої віри), чим дуже часто зловживали патери – католики, представники єзуїтських шкіл. [7,76]

Порівнюючи вчителів католицьких (німецьких та польських) і протестантських (німецьких), відмітимо перевагу прогресивного світосприйняття протестантів, що допомогло їх школам посісти провідне місце в системі шкільного виховання дітей німецьких колоністів

Слід зауважити, що царський уряд не втручався у внутрішні справи християнських общин німців, але разом з тим постійно стежив за їх життям та діяльністю. Недовіра ієрархів Російської Православної Церкви до іновірців не раз приводила до закриття церков та шкіл. Але вони знов відкривалися владою, чия політика диктувалася державними інтересами.

Німці – працелюбний та висококультурний народ, представники якого внесли свій вклад у розвиток нашої вітчизняної культури, освіти та інших галузей життя. З німецьких колоній вийшло багато видатних особистостей, які присвятили своє життя праці та службі на користь нашому народу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. "Христианское воспитание детей." Духовное возрождение. Москва, 2000.
2. М. Штраус. "Родинне виховання".
3. Обзор Волынской губернии за 1914 год. – Житомир, 1915. – Приложение.
4. Національні меншини Правобережної України: історія і сучасність. – Житомир "Волинь", 1998.

5. Біблія.
6. Педагогіка – 2001- №2.
7. Emil I. Roleder. Faith Under Four Flags – a Personal Diary of Russia's Germans. – USA : 1978
8. Philosophy of christian school education – 1995, rep. 1998, - Association of Christian Schools International.

Матеріал надійшов до редакції 15.09.03 р.

***Николаюк М.В. Роль христианства в воспитании и образовании школьников в немецких колониях на Во-
лыни второй половины XIX – начала XX вв.***

*В статье раскрывается христианский аспект образования и воспитания детей немецкий колонистов Волыни
как одна из сторон воспитания личности.*

***Nikolayuk M. The role of Christianity in upbringing and education of pupils in German colonies in Volyn. The
second half of XIX – the beginning of XX century.***

*The Cristian aspect of education and upbringing of the children of German colonists in Volyn as one of the sides of
personality upbringing are analysed.*